

Tenner, ting og tang på Haiti

Av Ole Skogedal

Det er morgenstemning i Les Abricots på sydvest-kysten av Haiti. Orkanen Michelle gjør store ødeleggelser på Cuba, og halen feier over Haiti. Fra terrassen hos Mica og Patrick de Verteuil kan jeg observere hvorledes bølgene slår mot klippene nær landsbyen. Klippene har grotter med vertikale åpninger, og høye søyler av vannsprut fremkommer med jevne mellomrom. Mellom klokken syv og åtte letter 20–30 tropiske hauer fra et kjempetort tre like ved huset. De seiler ut bukten og returnerer 12 timer senere.

Mitt vertskap driver storslagen privat hjelpevirksomhet i lokalsamfunnet. Mica sørger både for utdanning (11 skoler) og sysselsetting for unge og eldre (søm, kunsthåndverk). I butikken som selger duker og andre produkter i hovedstaden Port-au-Prince omtales hun som en helgen. Kommunen de bor i har 30 000 og den lille fiskerlandsbyen har 1000 innbyggere.

Frokosten er snart over, og Reine (24) kommer for å drikke en kopp sjokolade før arbeidet starter opp. Kokken Moina lager nydelig lokalprodusert sjokolade. Kontoret er i huset til Reine, som er sykepleier og arbeider for en fransk hjelpeorganisasjon. Huset ligger ved stranden. Da Michelle herjet som verst, hendte det at en bølge skyllet inn over gulvet. Utenfor huset møter vi et 20-talls pasienter, som har fått utdelt sine nummerlapper. Vi har ikke elektrisitet, og alt tannlegeutstyr er medbrakt fra Norge. Reine har den eneste lampen i landsbyen. Dersom den ikke lyser godt nok, hjelper hun til med lommelykt. Ekstraksjon er eneste behandlingstilbud, så utstyret består i et utvalg av tenger og hebler samt tilhørende engangsutstyr. Hansker er obligatoriske når prevalensen av hiv/aids angis å være 15 prosent. Tengene desinfiseres i kjemisk løsning, og Reine flamberer med sprit før ny bruksomgang.

Vi har installert oss i dagligrommet

ved spisebordet med pute i spisestuestol. De fleste ekstraksjonene går greitt, men uten røntgen, og under relativt primitive forhold hender det unektelig at rotrester blir stående igjen i kjevene. Nærmeste mulighet er da sykehuset i Jeremie drøyt to mil unna. Kjøreturen dit tar halvannen time. Det forteller noe om veistandarden. Folk har dårlig råd. Haiti er det fattigste land på den vestlige halvkule. Vi tar 10 gourdes (ca. 4 kroner) for en ekstraksjon. Pasientene kommer med sine gourdes innullet i et lite tøystrykke. Enkelte vil gjerne ha litt bomull i øret etter en ekstraksjon. De mener at bomullen hindrer at det blir gjennomtrekk.

Etter fem arbeidsdager går jeg tom for anestesi. Dermed må praksisen avsluttes. Den siste pasienten var en gutt på 16 med abscess utgående fra 46. Han hadde tidligere i uken fått incidert abscessen, og etter ekstraksjonen fikk han amoxycillin. Da hadde han gått med hevelse i kjeven i fem måneder.

Siste arbeidsdag var jeg også innom L'ecole St. Joseph og hadde undervisning i tannpuss. Det var ca. 40 elever

i en klasse og alle fikk tannbørster medbrakt fra Norge. Elevene var meget disiplinerte, og undervisningen var preget av gammeldags pugg. Alt som ble sagt ble gjentatt av elevene i kor. De var imponerende flinke til å synge – både ved oppstart utenfor skolen og i klasserommet. Da jeg senere besøkte skolen Petit Troll i Port-au-Prince, fikk vi besøk av fem musikere. Elevene der fikk også demonstrert at haitianere har meget velutviklet rytmefølelse og enorm danseglede. Denne siste skolen ble forøvrig drevet av norske ildsjeler fra Finnsnes med god støtte av skoler og lokalbefolkning i Nord-Norge.

BAPTISTMISJONEN FERMATHE • Gulson (52) hadde mange oppgaver ved siden av å assistere tannlegen. En gang i måneden delte han ut korn, olje og andre fødemidler til trengende omkring misjonsstasjonen. Ifølge Eleanore Turnbull, som sammen med sin mann hadde drevet virksomheten siden 1950, hadde han vært ansatt der i «alle år». Før og etter kontortid var han stadig på farten med medisiner til og fra Pharmacie i Hopital Fermathe. Han

Pasientbehandling i Les Abricot med Reine som assistent. Foto: privat.

gikk stort sett i de samme klærne, og jeg så sjelden at han vasket seg. «Haitianere blir ikke smittet», hevdet han. Med en forventet levealder på omkring 50 år er det vel annet enn odontogent betingede infeksjoner som gjør de store utslagene.

De dagene dr. Duverger arbeidet, var venteværelset proppfullt med 40–50 pasienter ved ni-tiden om morgenen. Gulson gikk rundt med sin røde beholder og tok inn 15 gourdes fra hver enkelt, og som konenumber fikk de utdelt en nummerert pinne. Doktoren gav anestesi til seks-syv pasienter i slengen. Han skiftet karpyle i sprøyten, men utover dette var det minimal utskifting av utstyr mellom hver pasient. I neste omgang plasserte han en balje med tenger og hebler på svingbordet, og så ble ekstraksjonene utført med lynets hastighet. Neste pasient sto med ryggen til og ventet. Ikke sjelden kunne en høre et knekk og at offeret kom med smerteutbrudd. Men dr. Duverger hadde enestående erfaring og avansert teknikk. Det var fascinerende å se ham i aktivitet. Tangen til underkjevemolaren, «Cow horn forceps» hadde to pigger som stakk inn fra hver side i bifurkaturen, og tangens lengdeakse gikk fremover langs tannbuen. 6-ere og 7-ere spratt vanligvis raskt ut. I løpet av en fire timers tid var venteværelset tomt. Ekstraksjoner var dominerende behandlingstilbud, men litt protetisk og profylaktisk virksomhet utførte han også.

Det var forventet at jeg skulle legge fyllinger. Men med svært begrensede muligheter ble det til at jeg trakk tenner også her. Ved arbeidsdagens slutt forlangte Gulson rapport. På en blokk krysset vi av dagens inntekt, antall pasienter og antall ekstraherte tenner. Utover dette var det ikke noe papirarbeid, ei heller journaler å fylle ut.

Jeg overnattet på baptistmisjonen, og der var det en meget behagelig temperatur, i 1000 meters høyde over havet. Tilbake til leiligheten i Port-au-Prince tok jeg tap-tap. Det er en liten bil med pick-up, der det går 12–14 personer. Standarden på bilene er lav, og prisen for en halv times transport er 7 gourdes.

FACULTÉ D'ODONTOLOGIE PORT-AU-PRINCE

• I privatpraksisen til Samuel Prophète hadde det oppstått røyutvik-

Fra Voodoo-seremoni i Port-au-Prince. Foto: privat.

ling i generatoren. Det var ventetid på reparatør, så det passet godt for ham å vise meg rundt på fakultetet. Samuel var president i tannlegeforeningen og dessuten instruktørtannlege på restaurativ avdeling. Faculté d'Odontologie er over 100 år gammelt og det eldste i Karibien. Det har tilsammen 100 studenter i et fem års studium. Studentene hadde to laboratorier til tanntekniske arbeider. Disse laboratoriene ble også brukt til auditorier. På restaurativ avdeling var et kull med 18 studenter i gang med pasientbehandling. De hadde tilsyn av ansvarshavende og en instruktørtannlege. På fakultetet disponerte de tilsammen to røntgenapparater. Så standarden var lav, men brukbar. Dekanus var den eneste oralkirurg i landet. Port-au-Prince har to tanntekniske laboratorier, som jeg også fikk besøkt. De utførte vanlige tanntekniske arbeider. Eksempelvis kan nevnes at en Mk krone kostet kr 400 fra teknikeren.

Noen dager senere satt jeg fast i trafikken i bilen til Samuel på det tidspunkt jeg skulle holde gjesteforelesning. Men haitianere er sjelden nøye med tidspunktene. Etter en halvtimes utsettelse kom jeg i gang med å fortelle om norsk odontologi. Studentene var i streik, så det var bare sju lærere til stede i et seminarrom med air-conditioning! Jeg snakket engelsk, og Samuel oversatte til fransk. Når hans mobiltelefon ringte, tok vi pause. Tilhørerne var meget interesserte og kom med mange spørsmål. Det er bare omkring 350 tannleger på Haiti, og landet har ca. åtte millioner innbyggere. De nøy-

aktige tallene er ukjente. Følgelig antas det å være mer enn 20 000 pasienter per tannlege, og de fleste kan maksimalt betale for en rimelig ekstraksjon. I Les Abricots var tannlegetilbudet bare én dag utenom min virksomhet i 2001. Det var derfor ikke rart at mine tilhørere ble imponert over tannhelseforhold og tannlegedekning i Norge, og at de svært gjerne ville knytte kontakter med oss.

BAKGRUNN FOR REISEN • Min datter Hilde har vært juniorekspert for UNDP på Haiti i tre år. Dette gav meg muligheten til et to måneders opphold der høsten 2001. Ved siden av de odontologiske erfaringene ble det mange unike opplevelser i et land der det så å si ikke er turister. En morgen våknet vi og fikk høre at det hadde vært statskupp. Senere pekte mye i retning av at president Aristide hadde arrangert et fingert statskupp for å fremskaffe unnakstilstand.

Voodoo er ikke offisiell religion, men de fleste haitianere har større eller mindre tro på voodoo privat. Jeg overvar flere seremonier, som gjorde sterkt inntrykk.

De karibiske strendene kan gjerne betegnes som Paradis des Indiens. Hilde leide en hytte på sydkysten ved Jacmel, og der var vi ofte. Den siste helgen før jul krysset jeg Massif de la Selle, et fjellområde mellom Port-au-Prince og Jacmel med topper over 2000 meter. Etter å ha gått i over seks timer fra herberget i Seguin høyt oppe i fjellet var det utrolig godt å komme ned til stranden og julefeiring.